CONCLUSIE VAN ADVOCAAT-GENERAAL LA PERGOLA

van 15 oktober 1998 *

1. Met het onderhavige beroep, dat is ingesteld krachtens artikel 181 EG-Verdrag, vordert de Commissie van de Europese Gemeenschappen (hierna: „verzoekster" of „Commissie") de veroordeling van de vennootschap naar Italiaans recht SNUA Srl (hierna: „verweerster" of „SNUA") tot terugbetaling van een voorschot dat zij had ontvangen op grond van een overeenkomst die volgens verzoekster ontbonden is wegens nietnakoming door verweerster.

I — De feiten

2. Bij overeenkomst nr. BM 441/86, gesloten op 8 januari 1988 tussen de Europese Economische Gemeenschap, vertegenwoordigd door de Commissie, en SNUA (hierna: „overeenkomst"), verbond verweerster zich ertoe, met een bijdrage à fonds perdu van de Commissie, in de gemeente San Quirino een geïntegreerd systeem op te zetten voor de inzameling en recycling van vaste afvalstoffen in een particuliere installatie. Dit systeem was een van de demonstratieprojecten en industriële proefprojecten op energiegebied, bedoeld in verordening (EEG) nr. 3640/85 [1], waaraan de Commissie financiële steun had toegekend. Op de overeenkomst is het Italiaanse recht van toepassing (artikel 14); ingevolge het arbitragebeding in artikel 13 van de overeenkomst is het Hof bevoegd in alle eventuele geschillen over de geldigheid, de uitlegging en de uitvoering van de overeenkomst.

3. De werkzaamheden voor de aanleg van de installatie hadden moeten beginnen in juni 1987 en klaar moeten zijn in augustus 1988. Op grond van artikel 4.3.1 van de overeenkomst moest SNUA, indien de werkzaamheden niet op de geplande datum van start konden gaan, de Commissie daarvan ten minste twee weken van tevoren op de hoogte stellen en een nieuwe datum voor de aanvang van de werkzaamheden voorstellen; indien de Commissie de door haar wederpartij voorgestelde wijziging niet aanvaardde, had dit de ontbinding van de overeenkomst van rechtswege en terugbetaling van de verstrekte voorschotten tot gevolg. [2]

4. Naar artikel 4.3 van de overeenkomst wordt verwezen door artikel 8, dat luidt: „Deze overeenkomst kan door de Commissie zonder rechterlijke tussenkomst worden opgezegd indien de contractpartij [SNUA] een van de krachtens de onderhavige overeenkomst op haar rustende verplichtingen niet nakomt, inzonderheid in geval van niet-eerbiediging van de in artikel 4.3 vervatte bepalingen. Deze

* Oorspronkelijke taal: Italiaans.

1 — Verordening van de Raad van 20 december 1985 ter bevordering, door financiële steun, van demonstratieprojecten en industriële proefprojecten op energiegebied (PB L 350, blz. 29).

2 — Artikel 4.3.2 van de overeenkomst bepaalde voorts, dat SNUA binnen drie maanden na de ondertekening van de overeenkomst en vervolgens ieder halfjaar, verslag moest uitbrengen over de voortgang van de werkzaamheden en opgave verstrekken van de gedane uitgaven.

ontbinding gaat in na een per aangetekende brief met ontvangstbewijs ter kennis gebrachte ingebrekestelling waaraan niet binnen een maand gevolg is gegeven." Artikel 8 bepaalt voorts, dat „in dat geval de als financiële bijdrage uitgekeerde bedragen door [SNUA] onmiddellijk aan de Commissie moeten worden terugbetaald, vermeerderd met rente vanaf de datum van ontvangst van die bijdrage. De rentevoet is die van de Europese Investeringsbank welke geldt op de datum van de beschikking van de Commissie tot toekenning van de financiële bijdrage aan het project [11 november 1986]."

5. Artikel 9 van de overeenkomst bepaalt vervolgens, dat „beide partijen de overeenkomst met een termijn van twee maanden kunnen opzeggen, indien voortzetting van het programma van werkzaamheden bedoeld in bijlage I geen zin meer heeft, met name omdat een technische of economische mislukking van de werkzaamheden te voorzien is of de geschatte kosten van het project te ver worden overschreden".

6. Zoals tussen partijen overeengekomen, betaalde de Commissie SNUA binnen zestig dagen na ondertekening van de overeenkomst, te weten op 26 januari 1988, een voorschot van 195 397 ECU. Bij twee brieven, van 25 augustus 1988 en 25 januari 1989, sprak zij haar bezorgdheid erover uit, dat zij het eerste technisch en financieel interimverslag van SNUA nog niet had ontvangen, en herinnerde zij haar wederpartij aan haar verplichtingen op grond van artikel 4.3.1 van de overeenkomst. Op 15 maart 1989 deelde de Commissie SNUA mee, dat de overeenkomst krachtens artikel 8 ontbonden zou worden, indien het eerste verslag niet uiterlijk 10 april daaraanvolgend zou zijn ingekomen. Intussen had SNUA de Commissie bij brief van 6 maart 1989 verzocht om verlenging van de aanvangstermijn van de werkzaamheden. Zij deelde de instelling mee, dat ofschoon alle administratieve vergunningen waren afgegeven, ook de gemeentelijke bouwvergunning, de uitvoering van het project werd tegengehouden door heftige tegenstand ter plaatse tegen de locatie van het reeds goedgekeurde project. Een besluit van de autonome regio Friuli-Venetië Giulia (hierna: „regio") was dan ook noodzakelijk geworden. De Commissie stelde vast, dat sprake was van overmacht en bepaalde bij brief van 13 april 1989 de termijn waarop haar de definitieve vergunning voor de hervatting van de werkzaamheden moest zijn overgelegd op 30 september 1989, op straffe van de „mogelijkheid de overeenkomst te beëindigen overeenkomstig artikel 9".

7. Nadat SNUA de Commissie bij brief van 24 september 1990, medeondertekend door de bevoegde Assessore regionale all'ambiente (regionale milieudienst), had verzekerd dat de regio nog steeds van plan was het project, dat zij gedeeltelijk medefinancierde, zo spoedig mogelijk volledig uit te voeren, maande verzoekster de onderneming op 10 juli 1991 opnieuw aan om vóór 15 augustus van dat jaar met de werkzaamheden te beginnen. Op 22 augustus 1991 kondigde de regio de Commissie aan, dat zij in de grensgemeente Aviano een nieuwe locatie voor de uitvoering van het project had gevonden en dat zij de aanvang van de werkzaamheden „in elk geval nog dit begrotingsjaar" verwachtte. Bij brief van dezelfde datum verzocht SNUA verzoekster nogmaals om uitstel voor de aanvang van de werkzaamheden, tot 15 december 1991. De Commissie nam de door de vennootschap „overgelegde bewijzen" voor kennisgeving aan en stond bij aangetekende brief met ontvangstbewijs van 18 september 1991 het

gevraagde uitstel toe, waarbij zij de datum voor ontbinding van de overeenkomst vaststelde op 31 december 1991 voor het geval de werkzaamheden dan nog steeds niet waren uitgevoerd. Bij brief van 5 november 1992 deelde de Commissie SNUA mee, dat zij wegens het uitblijven van mededelingen inzake de aanvang van de werkzaamheden had besloten, artikel 9 van de overeenkomst toe te passen. De verzoeken van de Commissie aan SNUA van 25 januari 1994, 2 juni 1994 en 15 februari 1995 om terugbetaling van het voorschot bleven alle onbeantwoord.

8. Nadat SNUA verscheidene rechtsvorderingen had ingesteld, eerst tegen de gemeente San Quirino en vervolgens tegen de regio, nam de regio op 15 juli 1993 de voor de uitvoering van het project noodzakelijke besluiten. Uiteindelijk gingen de werkzaamheden voor de aanleg van de installatie van start op 7 december 1994, nauwelijks twee maanden na afgifte van de bouwvergunning door de gemeente Aviano.

II — Middelen en argumenten van partijen

9. Bij verzoekschrift van 18 februari 1997 heeft de Commissie het Hof verzocht, vast te stellen dat zij terecht de uitdrukkelijke ontbindingsclausule van artikel 8 van de overeenkomst heeft ingeroepen middels de kennisgeving daarvan aan haar wederpartij bij brief van 18 september 1991. Ingevolge artikel 1456 van de Codice civile (Italiaans burgerlijk wetboek) [3] zou de overeenkomst daarmee van rechtswege ontbonden zijn per 31 december 1991. De Commissie sluit met name uit, dat SNUA door het inefficiënte optreden van de regio ontheven kon zijn van aansprakelijkheid voor het niet uitvoeren van de werkzaamheden, die met een vertraging van zeven jaar van start zijn gegaan. De moeilijkheden rond de keuze van de oorspronkelijke locatie vormen geen onvoorzienbare omstandigheden en SNUA had met inachtneming van de normale contractuele zorgvuldigheid de Commissie ten minste moeten waarschuwen dat er gevaar voor vertraging bestond. Verzoekster verklaart voorts, dat zij zich louter bij vergissing destijds in enkele kennisgevingen aan SNUA heeft beroepen op artikel 9 van de overeenkomst, betreffende de mogelijkheid van partijen om de overeenkomst op te zeggen indien voortzetting van het overeengekomen programma van werkzaamheden geen zin meer had (zie punt 5 supra).

Volgens de Commissie heeft verweersters nietnakoming andere ondernemingen belet, van de financiering in het kader van het betrokken programma gebruik te maken, en bovendien geleid tot verspilling van gelden van de Com-

3 — Deze bepaling, getiteld „Uitdrukkelijke ontbindingsclausule", luidt:
„De contractpartijen kunnen uitdrukkelijk overeenkomen dat de overeenkomst ontbonden zal zijn wanneer een bepaalde verplichting niet op de overeengekomen wijze wordt nagekomen.
In dat geval treedt de ontbinding van rechtswege in wanneer de belanghebbende partij jegens de wederpartij verklaart dat hij zich op de ontbindingsclausule wil beroepen".

missie aan activiteiten die niet bepaald in het algemeen belang waren, alsmede haar aanzien geschaad bij andere gemeenschapsinstellingen, de lidstaten en mogelijke andere contractanten. De Commissie meent dan ook, op grond van artikel 1453 van het Italiaanse burgerlijk wetboek [4] recht te hebben op vergoeding van haar schade, die zij begroot op 60 000 ECU, met referte evenwel aan het oordeel van de rechter naar billijkheid overeenkomstig artikel 1226 van het Italiaanse burgerlijk wetboek. [5] De Commissie vordert dan ook veroordeling van SNUA door het Hof:

1) tot terugbetaling aan de Commissie van 195 397 ECU, vermeerderd met vertragingsrente van 43,09 ECU per dag, te rekenen vanaf 1 april 1988 tot de datum van voldoening;

2) tot betaling van een schadevergoeding aan de Commissie van 60 000 ECU of een ander door het Hof naar billijkheid te bepalen bedrag;

3) in de kosten.

10. SNUA verzoekt het Hof het beroep te verwerpen en verzoekster in de kosten te verwijzen. Zij merkt allereerst op, dat de in artikel 8 van de overeenkomst opgenomen clausule, die in algemene zin spreekt van schending van de verbintenissen uit de overeenkomst, niet voldoet aan de vereisten van eerdergenoemd artikel 1456 van het Italiaanse burgerlijk wetboek, op grond waarvan ontbinding van rechtswege uitsluitend mogelijk is, indien zij door partijen uitdrukkelijk is overeengekomen voor het geval een welbepaalde verbintenis niet wordt nagekomen. Volgens SNUA is het door de Commissie gevorderde in wezen gegrond op artikel 1454 van het Italiaanse burgerlijk wetboek [6]: dit leidt echter slechts tot ontbinding, indien daartoe een specifieke vordering in rechte is ingediend, zodat had kunnen worden nagegaan, of de aan de gebrekige partij gestelde termijn passend en de niet-nakoming voldoende ernstig en verwijtbaar was. De Commissie heeft een dergelijke vordering echter niet ingediend, en SNUA evenmin een in de omstandigheden passende termijn voor nakoming gesteld. Wat de verwijtbaarheid van de gestelde niet-nakoming betreft, verklaart SNUA niet te hebben kunnen voorzien, dat het onmogelijk zou zijn het project op de oorspronkelijk gekozen locatie uit te voeren, aangezien de gerezen moeilijkheden niet van technische

4 — Deze bepaling, getiteld „Ontbinding van de overeenkomst wegens niet-nakoming", luidt:
„Bij wederkerige overeenkomsten kan, wanneer een der partijen haar verbintenis niet nakomt, de wederpartij naar keuze nakoming of ontbinding van de overeenkomst vorderen, behoudens de steeds bestaande mogelijkheid tot vordering van schadevergoeding.
Ontbinding kan tevens worden gevorderd wanneer een vordering tot nakoming aanhangig is gemaakt; nakoming kan echter niet meer worden gevorderd wanneer ontbinding wordt gevorderd.
Vanaf de indiening van de vordering tot ontbinding kan de gebrekige partij haar verbintenis niet meer nakomen."

5 — Artikel 1226, getiteld „Beoordeling naar billijkheid van de schade", luidt:
„Indien het exacte bedrag van de schade niet kan worden bewezen, wordt dit door de rechter naar billijkheid bepaald."

6 — Artikel 1454, getiteld „Niet-nakoming", luidt:
„Komt een der partijen haar verbintenis niet na, dan kan de wederpartij haar schriftelijk tot nakoming binnen een passende termijn aanmanen, door te verklaren, dat indien deze aanmaning bij het verstrijken van de gestelde termijn zonder gevolg is gebleven, de overeenkomst van rechtswege zal zijn ontbonden.
De termijn kan niet korter zijn dan vijftien dagen, tenzij door partijen anders is overeengekomen, of door de aard van de overeenkomst of op grond van het gebruik een kortere termijn passend is.
Indien de overeenkomst bij het verstrijken van de termijn niet is nagekomen, is deze van rechtswege ontbonden."

maar van politieke aard waren. Niet voor niets heeft ook de Commissie zelf erkend, dat deze omstandigheden overmacht opleverden.

III — Juridische analyse

11. Zoals blijkt uit het verzoek van de Commissie aan het Hof en de argumenten van partijen (zie onder II supra), is de kernvraag van deze zaak, of is voldaan aan de voorwaarden waaronder de clausule in artikel 8 van de overeenkomst, waarop verzoekster zich in casu beroept, de beoogde werking kan hebben. Daartoe moet worden uitgegaan van de tekst van het reeds aangehaalde artikel 1456 van het Italiaanse burgerlijk wetboek (zie voetnoot 3).

12. Ik verdiep me eerst (zij het slechts om het te verwerpen) in het argument van verweerster dat de betrokken clausule „zonder inhoud" is. De strekking van de rechtspraak van de Corte suprema di cassazione is inderdaad ontegenzeggelijk, dat er alleen sprake kan zijn van een ontbindingsclausule indien partijen hebben voorzien in de ontbinding van de overeenkomst als consequentie van de niet-nakoming van een of meer specifiek bepaalde verbintenissen. Een bepaling daarentegen die in het algemeen de schending van alle verbintenissen van de overeenkomst noemt, en dus niets toevoegt aan de algemene bepalingen van de artikelen 1453 [mogelijkheid van ontbinding van de overeenkomst wegens niet-nakoming] en 1455 [omvang van de niet-nakoming] van het Italiaanse burgerlijk wetboek, is zonder inhoud.[7] In de rechtspraak is echter ook uitgemaakt, dat wanneer partijen een uitdrukkelijke clausule ter zake zijn overeengekomen, waarin welbepaalde verbintenissen worden genoemd, het niet zo is, dat wanneer vervolgens wordt verwezen naar alle andere contractuele verbintenissen, die kwalificatie weer wordt tenietgedaan; deze algemene verwijzing op zich betekent immers niet, dat partijen de gezamenlijke bedoeling hebben gehad hun eerdere aanwijzing van een specifieke verbintenis haar belang te ontnemen.[8] Het lijkt mij moeilijk te ontkennen, dat juist die laatste situatie zich voordoet in het onderhavige geval. Weliswaar is in de overeenkomst vastgelegd, dat ontbinding het gevolg is van de niet-nakoming *van één van de verbintenissen* die daaruit voortvloeien, maar de Commissie en SNUA hebben daarnaast de niet-naleving *van het bepaalde in artikel 4.3* uitdrukkelijk genoemd. Dit is de bepaling die de Commissie SNUA verwijt niet te hebben nageleefd. Op grond van de zojuist aangehaalde rechtspraak kan de stelling dat artikel 8 van de overeenkomst zonder inhoud is, dus gevoeglijk worden verworpen.

13. Nu dus uitgesloten is, dat de bepaling in de overeenkomst als onwerkzaam is te beschouwen omdat zij in algemene termen is gesteld, blijft te bezien, of de Commissie met haar brief van 18 september 1991 haar bedoeling om zich op de ontbindingsclausule te beroepen voldoende kenbaar heeft gemaakt.

7 — Zie Cass., arrest van 16 november 1983, nr. 6827, *Arch. civ.*, 1984, blz. 158. Ik merk op, dat wanneer partijen de ontbinding van rechtswege zijn overeengekomen wegens niet-nakoming van enige daarin neergelegde verbintenis, het belang van de niet-nakoming in het licht van de algehele opzet van de overeenkomst moet worden beoordeeld; daarbij is niet voldoende, dat wordt vastgesteld dat de niet-nakoming verwijtbaar is, zoals bij een geldige uitdrukkelijke ontbindingsclausule (zie Cass., arresten van 23 mei 1985, nr. 3119, en 2 juni 1990, nr. 5169).

8 — Zie arrest van 16 november 1983, aangehaald in voetnoot 7.

Dit valt te betwijfelen. In die brief, waarin artikel 8 niet met zoveel woorden wordt genoemd, heeft verzoekster SNUA enkel een nieuwe termijn gesteld, met de opmerking dat indien deze niet in acht zou worden genomen, dit zou leiden tot de ontbinding van de overeenkomst. Deze wilsuiting lijkt mijns inziens meer op de aanmaning tot nakoming van artikel 1454 van het Italiaanse burgerlijk wetboek (zie voetnoot 6), dan op een beroep op een uitdrukkelijke ontbindingsclausule. De Commissie constateert immers niet, dat de overeenkomst ontbonden is doordat zich reeds niet-nakoming heeft voorgedaan, maar staat SNUA toe alsnog te presteren, zij het met vertraging, waarbij zij erop wijst dat zij het middel van de ontbinding heeft gekozen *uitsluitend voor het geval dat de ter zake gestelde termijn zou worden overschreden.*

14. Hoe het ook zij, of men nu de brief van 18 september 1991 wil kwalificeren als een aanmaning tot nakoming, zoals ik voorsta, dan wel als een verklaring aan de wederpartij dat de betrokken partij zich op de uitdrukkelijke ontbindingsclausule wenst te beroepen, het praktisch resultaat voor deze analyse blijft hetzelfde. [9] Ongeacht welke opvatting men is toegedaan, de wilsuiting van de niet in gebreke zijnde contractpartij kan alleen dan de beoogde ontbindende werking hebben, indien de niet-nakoming aan de wederpartij verwijtbaar is in de zin van artikel 1218 van het Italiaanse burgerlijk wetboek. [10] Nauwkeuriger uitgedrukt, zoals de Corte suprema di cassazione heeft uitgemaakt, ingeval een uitdrukkelijke ontbindingsclausule is overeengekomen, zijn voor ontbinding van rechtswege toch steeds niet-nakoming en verwijtbaarheid vereist; de opneming van een dergelijke bepaling in de overeenkomst betekent immers alleen, dat niet behoeft te worden onderzocht wat de omvang is van een bepaalde niet-nakoming, daar deze door partijen reeds vooraf is bepaald; zij doet echter niet af aan de andere algemene beginselen op het gebied van de ontbinding van de overeenkomst en roept zeker geen aansprakelijkheid zonder schuld in het leven. [11] Evenals in het geval van de uitdrukkelijke ontbindingsclausule kan bij de aanmaning tot nakoming — waar het mijns inziens in casu om gaat — de ontbindende werking niet optreden, wanneer het uitblijven van de prestatie de partij niet kan worden verweten [12] (in dat geval moet dan *tevens* de ernst van de niet-nakoming worden vastgesteld in het licht van de situatie zoals die is bij het verstrijken van de termijn). [13]

15. Kan in casu worden gesteld, dat SNUA zich van de bij artikel 1218 van het Italiaanse burgerlijk wetboek (zie voetnoot 9) aan de schuldenaar opgelegde bewijslast heeft gekweten? Het is wellicht goed eraan te herinneren, dat volgens de aan de rechtspraak van de Corte suprema di cassazione te ontlenen norm het bewijs van niet-verwijtbaarheid van de niet-nakoming volledig moet worden geleverd en mede het

9 — Zie echter voetnoot 13 en de tekst waarnaar deze verwijst.

10 — Deze bepaling, die betrekking heeft op de „Aansprakelijkheid van de schuldenaar", luidt: „De schuldenaar die niet precies de verschuldigde prestatie verricht, is gehouden tot vergoeding van de schade tenzij hij bewijst dat de niet-nakoming of de vertraging is veroorzaakt doordat de prestatie door hem niet verwijtbare oorzaken onmogelijk kon worden verricht."

11 — Zie Cass., arresten van 27 juni 1987, nr. 5710, en 16 april 1992, nr. 4659. Zie ook het arrest van 17 december 1990, nr. 11960, in *Giur. it.*, 1991, deel I, onderdeel 1, kolom 773, waarin is uitgemaakt, dat ook indien de schuld van de niet-nakomende partij wordt verondersteld ingevolge artikel 1218 van het burgerlijk wetboek, de rechter niet alleen gehouden is voor de ontbinding van de overeenkomst vast te stellen dat de in de uitdrukkelijke ontbindingsclausule bedoelde *gebeurtenis* zich heeft voorgedaan, maar hij ook de gedragingen van de debiteur moet toetsen aan de goede trouw, waarbij de ontbinding slechts kan worden uitgesproken indien de debiteur (ten minste) verwijtbaar heeft gehandeld.

12 — Zie Cass., arresten van 31 maart 1950, nr. 1355, en 30 mei 1981, nr. 1812.

13 — Zie Cass., arrest van 20 maart 1991, nr. 2979.

bewijs van ontbreken van alle schuld bij de schuldenaar moet omvatten: hetzij dus het bewijs van het specifieke beletsel dat nakoming onmogelijk heeft gemaakt, hetzij ten minste het bewijs dat dit beletsel, ongeacht de oorzaak ervan, hem niet kan worden verweten. [14]

In het bijzonder kan verwijtbaarheid van de niet-nakoming uitgesloten zijn door een zogeheten factum principis, of overheidshandeling, bijvoorbeeld een maatregel van wetgeving of bestuur (inclusief stilzitten van de overheid) [15], die is ingegeven door het algemeen belang en waardoor de prestatie onmogelijk wordt, wat de schuldenaar ook doet. [16] Het feit dat het gebod of verbod van de overheid geheel onafhankelijk moet zijn van de wil van de schuldenaar en van al zijn verplichtingen op grond van de normale zorgvuldigheid, brengt mee, dat hij niet mag stilzitten, maar binnen de grenzen van die zorgvuldigheid alle mogelijkheden moet benutten om de tegenstand of de weigering van de autoriteiten uit de weg te ruimen. [17] Wanneer de overeengekomen prestatie een activiteit is waarvoor een vergunning van de overheid vereist is, handelt de nietnakomende partij derhalve verwijtbaar wanneer hij niet kan aantonen, dat hij zich heeft ingespannen om de vergunning te verkrijgen en tegen de weigering daarvan alle mogelijk zinvolle administratieve en reguliere procedures in gang heeft gezet. [18]

16. Op basis van deze beginselen lijkt mij, dat het uitgesloten is dat SNUA schuld treft, zoals is gesteld, nu zij het bestaan van een factum principis daadwerkelijk heeft bewezen, namelijk het hevig en langdurig verzet van de gemeenschap en de plaatselijke overheid van San Quirino tegen de aanleg van de recyclinginstallatie. Overigens heeft verzoekster deze gang van zaken destijds zelf aangemerkt als overmacht (in haar brief aan de onderneming van 13 april 1989; zie punt 6 supra); in die omstandigheden, en gelet op het voortduren van deze toestand, moet worden uitgesloten, dat het feit dat bij het verstrijken van de termijn van 31 december 1991 — door de Commissie gesteld in haar brief van 18 september van dat jaar — met de werkzaamheden geen begin was gemaakt, aan verweerster kan worden verweten. Het reeds genoemde verzet tegen een eerder begin van de werkzaamheden was een feit dat volkomen onafhankelijk was van de wil van SNUA en van haar verplichtingen op grond van de normale zorgvuldigheid. Blijkens de stukken heeft de onderneming zich juist herhaaldelijk en met voortvarendheid ingespannen om bij het bevoegde gemeentelijke en regionale bestuur tot een doorbraak in de ontstane patstelling te komen, waarbij zij gebruik heeft gemaakt van de daartoe geëigende administratieve en jurisdictionele middelen; de Commissie heeft zij daarvan nauwgezet op de hoogte gehouden, onder meer door de Assessore regionale all'ambiente in persoon te betrekken in haar correspondentie met de instelling.

17. Verzoekster heeft het Hof verzocht bij arrest de ontbinding van rechtswege van de overeenkomst vast te stellen, die volgens de

14 — Zie Cass., arresten van 16 februari 1994, nr. 1500, en 19 augustus 1996, nr. 7604.

15 — Zie Cass., arrest van 7 januari 1970, nr. 44.

16 — Zie Cass., arrest van 11 januari 1982, nr. 119, in *Arch. civ.*, 1982, blz. 805.

17 — Zie Cass., arrest van 25 maart 1970, nr. 818.

18 — Zie Cass., arrest van 12 mei 1973, nr. 1706, in *Giur. it.*, 1974, deel I, onderdeel 1, kolom 771.

Commissie zou zijn ingetreden op grond van de uitdrukkelijke ontbindingsclausule — en niet, zoals mij juister lijkt, hoogstens op grond van het verstrijken van de in de aanmaning gestelde nakomingstermijn. Deze ontbinding heeft zich in werkelijkheid echter niet voorgedaan. Zoals hiervóór uiteengezet, ontbreekt voor de ontbindende werking ten minste één van de voorwaarden: de *verwijtbare* niet-nakoming door de schuldenaar (dus afgezien van de ernst ervan, zo men de rechtsfiguur van de aanmaning tot nakoming van toepassing acht). [19] De conclusie moet derhalve zijn, dat het beroep van de Commissie ongegrond is en dus moet worden verworpen.

IV — Conclusie

Ik geef het Hof dan ook in overweging:

— het beroep van de Commissie te verwerpen, en

— haar in de kosten te verwijzen.

19 — Zie voetnoot 13 en de tekst waarnaar deze verwijst.